

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

М.С. Панов

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної педагогіки та спеціальної психології
КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР
м. Запоріжжя, Україна

Професійна реадaptaція – малодосліджене явище у вітчизняній соціальній психології. Мається на увазі процес та результат пристосування працівників, котрі вже мають досвід трудової діяльності, до нових професійних, соціальних і організаційно-економічних умов праці (фізичних факторів, професійної інформації, виробничих операцій та завдань, соціальних відносин, тощо). При цьому наявний досвід професійної діяльності виступає фактором, що полегшує процес виробничої, соціальної та організаційної адаптації, але водночас, він же спричинює труднощі через наявність стереотипних моделей поведінки, які є некорисними або заважають у новій ситуації діяльності.

В сучасній психологічній науці прийнято розуміти трудову адаптацію-реадaptaцію як двосторонній процес, що передбачає взаємне пристосування працівника і підприємства (Л. В. Балабанова, С. В. Іванова, Е. Ф. Зеєр, Т. С. Кабаченко, О. В. Крушельницька, Д. П. Мельничук, О. В. Сардак та інші). З одного боку, за зміною професії або переходом до нової організації, стоїть усвідомлений вибір і відповідальне, вмотивоване рішення особистості. З іншого боку, організація має певні очікування і приймає на себе конкретні зобов'язання, наймаючи нового працівника. Тому говорячи про професійну реадaptaцію, мається на увазі також комплекс організаційних заходів, спрямованих на пристосування зрілої особистості до змінених умов професійного середовища. Очевидно, що процес реадaptaції досвідченого фахівця має особливі закономірності і має відбуватися за іншими правилами, ніж первинна професійна адаптація молодого спеціаліста. Грамотне керування

процесом професійної реадаптації дозволяє підприємству забезпечити себе найбільш кваліфікованими робочими кадрами. Проте в науковій та практичній літературі ця тема майже не висвітлена.

В контексті даного дослідження вкрай важливим є трактування соціальної реадаптації в контексті суб'єктного системно-діяльнісного підходу, коли особлива увага приділяється особистісним позиціям успішної адаптації, а саме особистісним рисам та якостям, що забезпечують здатність людини до активного перетворення навколишнього соціального середовища з метою забезпечення умов для найбільш повноцінної професійної самоактуалізації та розвитку.

Досить актуальним у даному контексті дослідження є аналіз реадаптаційного потенціалу особистості, який можна розглядати як сукупність індивідуально-психологічних характеристик, що зумовлюють здатність людини до продуктивного реагування на несприятливі чинники оточуючого середовища та відновлення оптимальної рівноваги між зовнішніми умовами та особистісними потребами з метою забезпечення якомога повної самореалізації. Таким чином, реадаптаційний потенціал є вираженням можливостей особистості в процесі адаптації до зовнішніх соціальних умов з метою забезпечення оптимальної життєдіяльності.

Питання соціальної реадаптації є предметом широкої уваги науковців, які намагались дослідити його з різних наукових позицій, враховуючи багатоаспектну складність зазначеного психологічного феномену.

З позиції біхевіоризму соціальна реадаптація розглядається в контексті задоволення потреб людини відповідно до вимог оточуючого соціального середовища, отже, передбачає пристосування до усталених соціальних правил та норм. У межах психодинамічного напрямку реадаптація також ототожнюється з пристосуванням, а саме розглядають психологічну реадаптацію у розрізі вибору адекватних механізмів психологічного захисту особистості [1].

Представники гуманістичної психології акцентують увагу на досягненні духовного здоров'я та особистісної гармонії, що є головною метою

застосування адаптаційних стратегій. Важливим аспектом зазначеного питання вони вважають також ж динамічну рівновагу адаптаційних процесів, які полягають у постійній взаємодії особистості та соціуму.

В контексті когнітивістської теорії соціальна адаптація-реадаптація розглядається як узгодженість когнітивних репрезентацій особистості та зовнішнього світу, що відбувається як в результаті асиміляції нового досвіду без будь-яких змін наявних когнітивних структур, так і за рахунок акомодатії, тобто, об'єднання нового досвіду з існуючими когнітивними угрупованнями в процесі їх змін та пристосування до нової інформації. Представники інтеракціоністського напрямку головну увагу приділяють процесу взаємодії з метою досягнення узгодженості між особистісною позицією та умовами соціального середовища [1].

Дана позиція знаходить своє продовження у трактуванні соціальної адаптації у вимірах системно-діяльнісного підходу, в контексті якого цей феномен передбачає активний розвиток, спрямований на виникнення нових особистісних якостей та властивостей, що забезпечують оптимальне функціонування людини у наявних соціальних умовах. Зокрема, зазначені особистісні новоутворення передбачають не лише комплекс певних знань, умінь та навичок, особистісних якостей і властивостей але й здатність до оптимальної особистісної взаємодії з оточуючим соціальним середовищем, що передбачає виникнення нових моделей та стратегій поведінки, які забезпечують можливість повноцінної особистісної самореалізації [2].

В результаті проведеного наукового аналізу слід зазначити, що більшість із запропонованих наукових підходів розглядають соціальну реадаптацію в контексті пасивного пристосування до умов зовнішнього соціального середовища, тоді як більш продуктивним є трактування даного наукового феномену в контексті суб'єкт-суб'єктної парадигми системно-діяльнісного підходу, яка передбачає наявність не тільки самозмін, але й активної трансформації особистістю оточуючого професійного середовища, відповідно до власних потреб та позиції.

Так само, заслуговує на увагу позиція Л. М. Мітіної [3], на думку якої соціальна реадaptaція може розвиватись як за сценарієм адаптивного функціонування, так і у напрямі професійного розвитку особистості. Зокрема, професійний розвиток передбачає як зміни професійної свідомості, так і розвиток професійно-важливих якостей, необхідних для професійної реалізації людини, що вимагає від неї здатності до зрілої рефлексії професійної діяльності та розширення професійного світогляду, що надасть можливість для виникнення нових напрямів для самовдосконалення.

Цю думку продовжує А. О. Реан [4], який наголошує на необхідності розглядати соціальну адаптацію як продуктивну діяльність, спрямовану на зміну проблемної ситуації та активне перетворення людиною власного професійного середовища.

Отже, в контексті даного дослідження вкрай важливим є трактування соціальної реадaptaції в контексті суб'єктного системно-діяльнісного підходу, коли особлива увага приділяється особистісним позиціям, а саме особистісним рисам та якостям, що забезпечують здатність людини до активного перетворення навколишнього соціального середовища з метою забезпечення умов для найбільш повноцінної професійної самоактуалізації та розвитку.

Література:

1. Галян А. І. Особистісні ресурси адаптації майбутніх медичних працівників: дис. ...канд. психол. наук. Луцьк, 2016. 228 с.
2. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Смысл ; Академия, 2004. 346 с.
3. Митина Л. М. Психология труда и профессионального развития учителя. Москва: Академия, 2004. 320 с.
4. Реан А. А. Психология адаптации личности: Анализ. Теория. Практика. Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. 479 с.